

JINOYAT TARKIBI HAMDA JINOYAT TARKIBIY ELEMENTI SIFATIDA JINOYAT OBYEKTINING TUSHUNCHASI VA UMUMIY TAVSIFI

Pirmatov Komil Karimboyevich

O'zbekiston Respublikasi Sudyalar Oliy Kengashi huzuridagi
Sudyalar oliy maktabi tinglovchisi

Anotatsiya

Ushbu maqolada jinoyat huquqida jinoyat tarkibining asosiy elementi sifatida jinoyat obyekti tushunchasi ko'rib chiqiladi. Jinoyat obyektini aniqlashga doir turli nazariy yondashuvlar, uning tuzilishi, funksiyalari va jinoiy harakatlarni to'g'ri malakalashdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Muallif jinoyat obyekti haqidagi tasavvurlar rivojining tarixiy sharhini o'tkazadi, mavjud bahslarni tahlil qiladi va ushbu toifani tushunishga o'zining yondashuvini taklif qiladi. Jinoyat obyektining jinoyat tarkibining boshqa elementlari bilan, shuningdek, jinoyat predmeti, jabrlanuvchi va qonun bilan qo'riqlanadigan ijtimoiy munosabatlar kabi yondosh tushunchalar bilan munosabatiga alohida e'tibor qaratiladi. O'tkazilgan tahlil asosida jinoyat qonunini qo'llashda qonuniylik va adolatni ta'minlash uchun jinoyat obyektini aniq aniqlash muhimligi haqida xulosalar shakllantiriladi.

Kalit so'zlar: jinoyat, jinoyat tarkibi, jinoyat obyekti, kvalifikatsiya, ijtimoiy munosabatlar, huquqiy ta'limot, jinoyat qonuni.

Bugungi kunda deyarli barcha mamlakatlarning milliy jinoyat huquqi tizimida “jinoyat tarkibi” mustahkam o‘rin egallagan bo‘lib, sodir etilgan jinoyatlar strukturasi (skeletini) tashkil etmoqda hamda, dastlabki tergov va sud faoliyatining o‘ziga xos formulasi hisoblanadi¹.

Jinoyat tarkibining jinoyat huquqi tizimida bunday muhim o‘rin egallashi va ahamiyat kasb etishi uchun qator yillar talab etildi. Tarixdan ma'lumki, davlatchilikka asos solingan vaqtlardan boshlab jinoyat va jazo, shaxsni jinoiy javobgarlikka tortish hamda adolatli jazo tayinlash masalalari muntazam kun tartibidagi dolzarb mavzularidan biri bo‘lib, o‘sha vaqt olimlarining chuqur bahs-munozarlarga sabab bo‘lib kelgan. Xususan, shaxs tomonidan sodir etilgan ijtimoiy xavfli qilmishni jinoyat deb e'tirof etish hamda sodir etilgan jinoyat turini aniqlash masalasi muhim hisoblangan.

---

¹ Бойко А. И. Преступное бездействие. СПб., 2003

Insoniyat tarixida dastlabki qonun hujjatlaridan biri hisoblangan “Xammurappi qonunlari”da jinoyat va jazo masalasiga alohida to‘xtalib o‘tilgan. Xususan, jinoiy javobgarlik masalasida jinoyat tarkibini chuqur o‘rganish, shuningdek, sudyaning noto‘g‘ri qaror qabul qilganligi uchun javobgarlik belgilanganligi, shaxsni aybdorlik masalasini chuqur tahlil qilish talab qilinganligini nazarda tutuvchi normalar mavjud bo‘lganligini kuzatishimiz mumkin (5-modda)².

Ushbu normalarda jinoyat tarkibining obekti, obektiv tomoni, subektiv tomoni va subekti, shuningdek, norma dispozitsiyasi hamda sanksiyasi masalalari tahlil qilinganligi diqqatga sazovordir. Qadimgi Rim huquqshunoslari esa, jinoyat protsessida jinoyat qidiruv faoliyatini amalga oshirishning yetti sxemasini ishlab chiqishib, ushbu holatlar tergov tomonidan to‘liq aniqlanishi lozim deb hisoblashgan. Ushbu holatlar: «Quis, quid, ubi, quando, cur, quomodo, quibus auxiliis», deb nomlanib, ya'ni jinoyat kim tomonidan sodir etildi, aynan qanday jinoyat sodir etildi, qaerda sodir etildi, qachon sodir etildi, jinoyat qanday usullar bilan sodir etildi, jinoyat sodir etilishida nimalardan foydalanildi degan savollarga javob berish lozimligini anglatgan³.

Barcha teologik nazariyalar (manu qonunlari, bibliya va shariat qonunlari)da ham jinoyat va jazo masalalariga alohida to‘xtalib, jinoyat sodir etilishida shaxsning aybdorlik masalasini aniqlash asosiy o‘rinni egallagan. Xususan, mamlakatimiz tarixida islom dini asosiy din bo‘lganligi sababli, mazkur din (shariat qonunlari)da jinoyat va jazo masalalariga to‘xtalib o‘tsak. Ma'lumki islom dini bizning diyorlarga VII asrning ikkinchi yarmidan boshlab kirib kelgan hamda to 1920-yillargacha barcha mavjud ijtimoiy munosabatlarni, jumladan jinoyat va jazo masalalarini ham tartibga solgan. B.Marg‘inoniyning «Hidoya» asarida jinoyat deb, qonun tilida shaxsga va mulkka qarshi qaratilgan qonun bilan taqiqlangan qilmish tushuniladi deb ta'rif berilgan⁴. M.Rajabova islom huquqining jinoyat huquqi bilan bog‘liq qoidalarini diqqat bilan tahlil qilsak, ularning har-biri zamonaviy jinoyat huquqiga o‘xshash jinoyat tarkibidan tashkil topganligiga amin bo‘lamiz deb ta'kidlaydi. U o‘zining fikrlarini davom ettirib jinoyat tarkibining asosiy elementi hisoblangan jinoyat obekti shariat qonunlarida umumiy obekt sifatida din va davlat asoslari, shaxsning hayoti, sog‘lig‘i, qadr-qimmat, nomusi, mulkning turli shakllari, xususiy mulklar, jamoat tartibi va xavfsizligi, diniy qoidalar, savdo-sotiq tartib-qoidalari, odil sudlov asoslari va boshqa qator ijtimoiy

² Волков И.М. Законы вавилонского царя Хаммураби. М., 1914 Дьяконов И.М. Законы Вавилонии, Ассирии и Хеттского царства // Вестник древней истории 3. 1952. С.225-303

³ Чельцов-Бебутов М. А. Курс уголовно-процессуального права. Очерки по истории суда и уголовного процесса в рабовладельческих, феодальных и буржуазных государствах. СПб., 1995.

⁴ Burhoniddin Marg‘inoniy. Hidoya. T., 1983,

munosabatlarni tashkil etgan. Shuningdek, jinoyatlarni to'g'ri kvalifikatsiya qilish va adolatli jazo tayinlashda jinoyat predmeti ham alohida ahamiyat kasb etgan. Xususan, o'zgar mulkini talon-toroj qilishni o'g'rilik deb baholashda talon-toroj qilingan mulk (ashyo) turi va miqdori aniq belgilanishi talab etilgan. Jinoyat predmeti masalasidagi qarashlarda (Abu Xanifa va Imom Shofi'iy) tavofutlar uchrab turgan⁵.

Gegel falsafasining namoyondalaridan biri bo'lgan A.F.Berner ham jinoyat tarkibini to'rtta element – jinoyat obekti, obektiv tomoni, subektiv tomoni hamda subekt tashkil etishi haqida fikrlarini ilgari surgan⁶.

Jinoyat obyekti jinoyat tarkibining asosiy elementi sifatida uni boshqa qo'shni elementlar va tushunchalardan ajratib turadigan bir qator xususiyatlarga ega hisoblanadi. Jinoyat obyektining belgilari quyidagilardan iborat: ijtimoiy munosabatlar jinoyatning asosiy obyekti, jinoyat predmeti va jinoyat qurboni bo'lgan shaxs – ya'ni jabrlanuvchi sifatida bo'lishi mumkin.

Jinoyat obyekti tushunchasini aniqlash uchun asos sifatida jinoyat bilan jazolanadigan qilmish natijasida etkazilgan zararning mohiyati va yo'nalishi masalasini qabul qilish zarurligiga asoslanib, olimlar jinoyat obyekti: ijtimoiy munosabatlar, shaxs (odamlar), inson huquqlari, ma'lum bir ijtimoiy (huquqiy) qiziqish yoki jamoat xavfsizligi deb hisoblaydilar.

Jinoyat obyekti tushunchasi jinoyat huquqi faniga allaqachon ma'lum. Ushbu tushuncha bir asrdan ortiq vaqtdan beri ilmiy munozaralar markazida bo'lib kelmoqda va bu vaqt davomida jinoyat obyekti tushunchasining mazmun-mohiyatini izlash hali ham davom etmoqda, u bugungi kungacha tugallanmagan. Jinoyat obyektining yagona konsepsiyasining mavjud emasligi buning isbotidir. Jinoyat obyekti haqidagi ta'limotning rivojlanish tarixiga murojaat qilish jinoyat obyekti tushunchasi haqidagi ochiq savol bilan bog'liq holda zarurdir.

Jinoyat tarkibi elementi sifatida jinoyat obyekti haqidagi ta'limot jinoyat qonunchiligini kodifikatsiya qilish jarayonining boshlanishidan, ya'ni uni Umumiy va Maxsus qismlarga ajratishdan boshlangan. Aynan shu davrda jinoyat-huquqiy normalarni o'rganishga katta e'tibor qaratildi. Agar jinoyat obyektiga N.S.Tagansev nuqtayi nazaridan qaraydigan bo'lsak, jinoyat obyekti - bu uning real borlig'idagi yuridik norma, ya'ni hayotning qo'riqlanadigan manfaatlariga tajovuz qilish bo'lib, shu

---

⁵ M.Rajabova. Islom huquq: jinoyat va jazo: o'quv-qo'llanma – Toshkent: "O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi" nashriyot-matbaa birlashmasi, 2021. – 284 – bet

bilan jinoyiy tajovuz obyekti haqidagi tushuncha o'rnatiladi: subyektiv huquqlar doirasiga kiruvchi, ushbu norma bilan qo'riqlanadigan hayot manfaatida o'z ifodasini topgan qonun yoki huquq normasidir⁷. U o'z pozitsiyasini quyidagi misol bilan tushuntiradi: o'g'irlik - bu birovning ko'char mulkini o'g'irlash, shunday qilib, biz tajovuz yo'naltirilgan aniq predmetni, ya'ni seyf, taqinchoqlar va boshqalarni ko'rsatamiz. Mulk va egalik daxlsizligini himoya qiluvchi huquq normasi bu yerda abstrakt obyekt bo'lib xizmat qiladi. N.S.Tagansev ta'kidlaganidek: "Subyektiv huquqlar doirasiga kiruvchi, ushbu norma bilan qo'riqlanadigan hayot manfaatida o'z ifodasini topgan qonun yoki huquq normasi ana shundaydir". Biroq, biz bilamizki, bir fikr mavjud bo'lganda, unga qarama-qarshi fikr ham mavjud bo'ladi. Masalan, S.V.Poznishevning ta'kidlashicha, qilmish bilan buziladigan huquqiy norma yoki qonunni jinoyat obyekti deb hisoblash mumkin emas. Agar biz jinoyat qonunni buzadi desak, bu bilan jinoyat qonunga zid, unga zid bo'lgan qilmishdir, demoqchimiz, xolos. Qonunlar mutlaqo o'zgarmaydi va ularni buzuvchi xatti-harakatlardan aziyat chekmaydi. Jinoyat uchun nishon bo'lib xizmat qiladigan, yo'q qilinadigan, qiyofasi o'zgartiriladigan, jinoyatchidan u yoki bu tarzda azob chekadigan narsalargina jinoyat obyekti bo'lishi mumkin. Jinoyatlarning obyektlari jazo bilan qo'rqitilgan holda qonun bilan qo'riqlanadigan muayyan ijtimoiy munosabatlar, narsalar va shaxslarning yoki narsalarning holatlari hisoblanadi⁸. Ularni qisqacha aytganda, huquqiy ne'matlar deb atash mumkin. Bu davrda jinoyat obyekti tushunchasi ijtimoiy munosabatlar sifatida qaror topdi.

20- 40-yillarda XX asr olimlari ijtimoiy munosabatlarni jinoyatning umumiy obyekti sifatida e'tirof eta boshladilar, ijtimoiy munosabatlarning turlari, ne'matlar, yuridik normalar, moddiy narsalar, subyektiv huquqlar esa jinoyatning turdosh obyekti va bevosita obyekti sifatida qaraldi.

XX asrning 40-yillari oxiridan boshlab jinoyat obyektining yuqoridagi tushunchalari tanqidiy o'zgartirilib, deyarli barcha olimlar jinoyatning ham umumiy, ham turdosh, ham bevosita obyektlari ijtimoiy munosabatlar ekanligiga moyil bo'la boshladilar⁹. Albatta, obyekt mohiyatida juda ko'p o'zgarishlar sodir bo'lgan, ammo zamonaviy fanda saqlanib qolgan va o'zgarishsiz qolgan tushunchalar mavjud.

⁷ Таганцев Н. С. Русское уголовное право. Часть общая: лекции. - М.: Юрайт, 1994. - С. 17.

⁸ Познышев С. В. Основные начала науки уголовного права. Общая часть уголовного права. 2-е изд., испр. и доп. - М.: А.А. Карцев, 1912. - С. 132

⁹ Глистин В.К. Проблема уголовно-правовой охраны общественных отношений (объект и квалификация преступлений). - Л.: Изд-во Ленинградского ун-та, 1979. - С. 85

Fikrimizcha, jinoyat obyektini nima ekanligi haqidagi bahs olimlar o'rtasida ko'rib chiqishning turli jihatlari tufayli kelib chiqqan. Jinoyat obyektini tushunchasidagi qarama-qarshiliklarni bartaraf etish uchun biz uni uch aspektda ko'rib chiqishni taklif qilamiz: jinoyat tarkibining elementi sifatida, jinoyat-huquqiy muhofaza obyektini sifatida va haqiqatda sodir etilgan jinoyat obyektini sifatida. Agar jinoyat obyektiga jinoyat-huquqiy muhofaza obyektini sifatida qaralsa, bu jinoyat qonuni himoyasida bo'lgan, lekin hali jinoyat ta'sir (buzilish) ga uchramagan ijtimoiy munosabatlardir. Boshqacha aytganda, agar biz jinoyat huquqi qanday qadriyat va ne'matlarni tajovuzdan himoya qilishini ko'rib chiqsak, unda gap jinoyat-huquqiy muhofaza obyektini haqida boradi. Qilmishning (tajovuzning) g'ayriijtimoiy yo'nalishi tadqiq etilganda "jinoyat obyektini" tushunchasidan foydalaniladi¹⁰.

Yu.A.Demidovning fikricha, jinoyat obyektiga nisbatan jinoyat-huquqiy muhofaza obyektini kengroq¹¹. Jinoyat-huquqiy muhofaza obyektini umumijtimoiy ahamiyatga ega bo'lib, u faqat ijtimoiy munosabatlar haqida tasavvur beradi. Aynan shu ma'noda O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 2-moddasida ijtimoiy munosabatlar sanab o'tilgan. Jinoyat obyektini jinoyat tarkibining jinoyat-huquqiy ahamiyatga ega bo'lgan elementini tavsiflaydi. Bizning fikrimizcha, jinoyat obyektini tushunchasining ijtimoiy munosabatlar sifatida shakllanishiga jinoyat obyektini tushunchasining rivojlanishida davlat mafkuralari ta'sir ko'rsatgan. XX asr boshlari olimlarining ilmiy asarlarida ijtimoiy munosabatlarni buzish jinoyat ekanligi, ijtimoiy munosabatlar esa jinoyatning umumiy obyektini sifatida namoyon bo'lganligi aniq ko'rsatib o'tilgan. Urug', tur va bevosita obyektlar umumiy obyektning bir qismi hisoblanadi va binobarin, ijtimoiy munosabatlar hisoblanadi. Chunonchi, jinoyat obyektini ijtimoiy munosabatlar sifatida tushunish bugungi kunda ham bir xil emas. Jinoyat-huquqiy muhofaza obyektini va amalda sodir etilgan qilmish obyektini taqqoslaganda, jinoyat-huquqiy muhofaza obyektini sifatida ishtirok etgan muhofaza qilinuvchi ijtimoiy munosabatlar ishtirokchilari jinoyat sodir etilgandan so'ng jinoyat subyekti yoki jabrlanuvchi sifatida ishtirok etishi mumkinligini tushunish mumkin. Jinoyat sodir etilganda ijtimoiy munosabatlarning faqat bir qismi jinoyat obyektiga aylanadi. Agar jinoyat hali sodir etilmagan bo'lsa, jinoyat-huquqiy muhofaza obyektini sifatida jinoyat qonuni normalari bilan qo'riqlanadigan ijtimoiy munosabatlar jinoyatning potensial obyektini sifatida namoyon bo'ladi. Ya'ni, ijtimoiy munosabatlar hali jinoyat obyektini emas, balki jinoyat-huquqiy muhofaza obyektidir. Jinoyat sodir etilgandan keyin esa ijtimoiy munosabatlar buziladi va oqibatlarini yuzaga keladi. Demak,

¹⁰ Коржанский Н. И. Объект и предмет уголовно-правовой охраны. - М.: Изд-во Акад. МВД СССР, 1980. – С. 248

¹¹ Демидов Ю. А. Социальная ценность и оценка в уголовном праве. - М.: Юрид. лит. 1974. – С.56

jinoyat obyekti faqat jinoyat sodir etilgan paytdagina mavjud bo‘ladi, degan xulosaga kelish mumkin. Umumiy obyekt jinoiy-huquqiy muhofaza obyekti hisoblanadi, chunki u jinoyat tarkibining elementi bo‘lgan obyektga qaraganda kengroq hajmga ega, chunki davlat eng muhim ijtimoiy munosabatlarni tajovuzkor tajovuzdan himoya qiladi. Ijtimoiy munosabatlar jinoyat-huquqiy muhofaza obyekti sifatida kishilar o‘rtasidagi muayyan aloqalar, ya’ni ma’naviy va moddiy faoliyat bilan bog‘liq holda yuzaga keladigan subyektlar munosabatlaridir. Chunonchi, ijtimoiy munosabatlarni ijtimoiy faoliyat natijasi sifatida qarash mumkin.

Obyekt jinoyat tarkibining elementi sifatida jinoyat-huquqiy muhofaza obyektidan kichik hajmga ega, chunki barcha ijtimoiy munosabatlarni tartibga solish mumkin emas. Masalan, ayolning salomatligi jinoyat-huquqiy muhofaza obyekti hisoblanadi, biroq u Jinoyat kodeksining 114-moddasi jinoyat tarkibining elementi sifatida to‘liq obyekt sifatida muhofaza qilinmaydi, chunki abortning har bir holati ham jinoyat deb tan olinmaydi. Masalan, insonni oladigan bo‘lsak, inson ijtimoiy munosabatlar tizimida jinoyat-huquqiy muhofaza obyekti bo‘lib, uning alohida manfaatlari, O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi Maxsus qismining turli moddalarida nazarda tutilgan tajovuz uchun jazo obyektini jinoyat tarkibining elementi sifatida tavsiflaydi. Jinoyat-huquqiy muhofaza obyekti bilan tarkib elementi bo‘lgan obyekt o‘rtasidagi bunday farq jinoyat predmetining jinoyat tarkibi tarkibidagi o‘rnini bilish imkonini beradi.

Ye.A.Frolovning ta’kidlashicha, jinoyat predmeti - muayyan ijtimoiy munosabatlar mavjudligining moddiy sababi, sharti yoki dalili bo‘lib xizmat qiladigan, olib qo‘yilishi, yo‘q qilinishi, yaratilishi yoki ko‘rinishi o‘zgartirilishi jinoyat obyektiga zarar yetkazadigan ashyolar yoki ashyolardir¹². Bunday fikr tanqid ostiga olindi, chunki, bir tomondan, jinoyat predmeti obyektning tarkibiy qismi hisoblansa, ikkinchi tomondan, obyektidan uzoq bo‘lgan hodisa, ya’ni ijtimoiy munosabatlar mavjudligidan dalolat beradi. Hozirgi vaqtda jinoyatning predmeti va obyekti bir-biri bilan chambarchas bog‘liq, ammo mustaqil tushunchalar sifatida qaraladi. Demak, jinoyat obyekti - ijtimoiy munosabatlar, moddiy ne’matlar esa ularning predmetidir.

O.K.Zatelepinning fikricha, ne’mat va qadriyatlar narsalarning o‘zini emas, balki ularning sifatlarini ifodalaydi, shuning uchun har qanday narsa va har qanday hodisani, shu jumladan, ijtimoiy munosabatlarni ham ne’mat yoki qadriyat deb e’tirof

¹² Фролов Е. А. Спорные вопросы общего учения об объекте преступления // Сборник ученых трудов. Вып. 10. - Свердловск, 1969. С. 219—222.

etish mumkin¹³. Ne'matlar jinoyat obykti sifatida qaralganda, gap ijtimoiy munosabatlarga, odamlarga yoki normal yashash sharoitlariga zarar yetkazadigan haqiqiy tajovuz haqida boradi. Binobarin, jinoyat obyktini jinoyat tarkibining elementi sifatida va haqiqatda sodir etilgan qilmish sifatida aynanlashtirish obyektini jinoyat tarkibidan chiqarib tashlaydi, chunki normal munosabatlar sifatida obyekt jinoyat tarkibining bir qismi bo'la olmaydi, binobarin, obyekt ijtimoiy xavfni belgilamaydi degan xulosaga kelish mumkin.

Falsafada ham obyekt tushunchasiga predmet va harakat yoki subyekt irodasining yo'nalishi nuqtayi nazaridan qaraladi¹⁴.

P.A.Fevelovning fikricha, obyekt qonun bilan himoyalangan huquqiy ne'matdir¹⁵. Jumladan, jinoyat obykti tushunchasi ijtimoiy munosabatlar sifatida ko'proq jinoyat huquqi nazariyasiga taalluqli bo'lib, har doim ham jinoyatni obyekt bo'yicha chegaralashga imkon bermasligini inobatga olib, shu sababli ko'plab olimlar jinoyat obyektini jinoyat tarkibidan chiqarib tashlash va jinoyatning predmetidan kelib chiqqan holda jinoyatlarni kvalifikatsiya qilishni boshlashni taklif qiladilar. Jinoyat obyektini aniqlash, ko'pincha, uni ko'rsatuvchi jinoyat tarkibining boshqa elementlari belgilari bo'yicha amalga oshiriladi. Misol tariqasida odam o'g'irlash (137-modda) va garovga olish (245-modda) kabi jinoyatlarni ko'rib chiqishimiz mumkin, ular jinoyat obyektiga ko'ra farqlanadi va O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining turli boblarida mavjud. Biroq, bu jinoyatlarni bir-biridan farqlashga obyektiv va subyektiv belgilar yordam beradi, jinoyat sodir etilgan joy shular jumlasidandir. Odam o'g'irlashda aybdor uchun jabrlanuvchining shaxsi muhim rol o'ynaydi, uni jinoyatni yashirish maqsadida bir joydan ikkinchi joyga ko'chirishadi. Garovga olishda esa jabrlanuvchi bir joyda ushlab turiladi, jabrlanuvchining shaxsi rol o'ynamaydi, davlat yoki tashkilotning biron-bir harakatini bajarishga majbur qilish maqsadida qo'lga olish fakti yashirilmaydi. Binobarin, chegaralash jinoyat sodir etilgan joy va jinoyat obyektini tavsiflovchi maqsad kabi belgilar bo'yicha amalga oshiriladi. Yuqoridagilardan xulosa qilish mumkinki, jinoyat obyektini uch aspektida ko'rib chiqish mumkin: aksiologik aspekt - jinoyat-huquqiy muhofaza obykti sifatida, ya'ni O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 2-moddasida ko'rsatilgan barcha ijtimoiy munosabatlar huquqiy aspektida - jinoyat tarkibining elementlaridan biri sifatida, O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining

¹³ Зателепин О. К вопросу о понятии объекта преступления в уголовном праве // Уголовное право. – Харьков. 2003. – № 1. – С. 29

¹⁴ Уголовное право России: Практический курс / Под общ. ред. А.И. Бастрыкина; под науч. ред. А.В. Наумова. М., 2017

¹⁵ Февелов П. А. Механизм уголовно-правовой охраны (основные методологические проблемы). – М.: 1992. - С. 172; Козлов А. П. Понятие преступления. СПб., 2004. - С. 227.

maxsus qismidagi moddalar dispozitsiyasida jinoyat tarkibining barcha elementlari ko'rsatilgan bo'lsa, ashyoviy aspektida - ijtimoiy munosabatlarning bir qismi sifatida nomoddiy va moddiy shakl sifatida namoyon bo'ladigan ne'matlar va manfaatlar jinoyat obyekti sifatida namoyon bo'ladi. Bugungi kunda keng ma'noda jinoyat obyekti jinoyat sodir etayotgan shaxs tajovuz qilayotgan ijtimoiy munosabatlar, ne'matlar va manfaatlarni anglatadi.

Bunday ijtimoiy munosabatlarga yo bevosita zarar yetkaziladi, yoki jinoyat sodir etish natijasida shunday zarar yetkazilishi mumkin. Biz obyektini keng ma'noda ko'rib chiqamiz, chunki u turli xil tushuniladi, masalan, jinoyat tarkibining tarkibiy elementi yoki zarar yetkaziladigan ijtimoiy munosabatlarni ifodalaydi. Bir tomondan, jinoyat obyekti jinoyat qonuni bilan qo'riqlanadigan ijtimoiy munosabatlar bo'lsa, ikkinchi tomondan, bu huquqlarga zarar yetkaziladi, degan yondashuv mavjud. Masalan, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi yashash huquqini kafolatlaydi, O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 97-moddasi esa bu huquqni himoya qiladi va h.k.

Shuningdek, jinoyat obyekti - bu muayyan qadriyatlar, masalan, hayot - bu huquq emas, balki jinoyat qonuni bilan qo'riqlanadigan qadriyat degan tushuncha mavjud. Biroq, amaliy nuqtayi nazardan, jinoyat obyekti jinoyat tarkibining tarkibiy elementi bo'lib, u manfaat, qadriyat, manfaat yoki ijtimoiy munosabatlarni, predmet belgilarini va jabrlanuvchining belgilarini o'z ichiga oladi. Jinoyat obyektining mazmuniga qarab, jinoyatning aniq tarkibi obyektiv tomoniga kvalifikatsiya belgisi sifatida ijtimoiy xavfli oqibat kiritiladi. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 17-moddasida subyektning umumiy belgisi belgilangan, biroq jinoyat qonuni subyektning uning ijtimoiy maqomiga taalluqli bo'lgan maxsus belgilarini talab qiladi. Masalan, ayrim moddalarda zarar mansabdor shaxs maqomiga ega bo'lgan tor doiradagi subyektlar tomonidan yetkazilishi mumkin. Jinoyatning subyektiv tomoni va jinoyat obyekti o'rtasidagi bog'liqlik ham kvalifikatsiya uchun juda muhimdir. Shaxsning jinoyat sodir etishda aybdorligi to'g'risidagi xulosani sodir bo'lgan hodisaning obyektiv holatlarini tahlil qilish asosida aniqlash mumkin, bu esa shaxsning qilmishga ruhiy munosabatini ko'rsatadi. Bunday tahlil natijasini aniqlash orqali esa aybdor o'zi zarar yetkazgan jinoyat-huquqiy muhofaza obyektini qanday tasavvur qilgan, degan savolga javob topish mumkin. Masalan, bizda qalbaki pullarni o'tkazish bo'yicha jinoiy ish mavjud va jinoyat obyektini to'g'ri aniqlash bizga qanday jinoyatni ko'rib chiqayotganimizni aniq tushunishga imkon beradi: firibgarlik yoki qalbaki pullarni tayyorlash, o'tkazish. Ishning obyektiv tomonini aniqlash firibgarlikni qalbaki pullarni tayyorlash, o'tkazishdan farqlashga yordam beradi. Masalan, agar qalbaki pullarning

sifati juda past bo'lsa va ularni sotish: qalbaki pulni oluvchining e'tiborini chalg'itish, kunning qorong'i vaqti va h.k. kabi sharoitlarda amalga oshirilsa, unda aybdorning niyati qalbaki pullarni mol-mulkka yoki haqiqiy pulga almashtirish natijasida mulkka qaratilgan bo'lishi ehtimoli yuqori bo'lib, bu firibgarlik hisoblanadi. Qalbakilashtirishning yuqori sifati va muvaffaqiyatli o'tkazilishi ko'proq O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 176-moddasiga ishora qiladi, chunki aybdorning niyati qalbaki pullarni muomalaga kiritishga qaratilgan, bu esa, o'z navbatida, jinoiy-huquqiy muhofaza obyekti sifatida pul-kredit tizimiga tajovuz qiladi. Oliy sud Plenumining "Firibgarlikka oid ishlar bo'yicha sud amaliyoti to'g'risida"gi qarorining 4-qismi 24-bandiga ko'ra, firibgarlik qalbaki bank biletleri (banknotlari), metall tangalar, aksiz markalari, shuningdek, chet el valyutasidagi qimmatli qog'ozlar yoki chet el valyutasidagi qimmatli qog'ozlarni sotish maqsadida tayyorlash yoki o'tkazishdan qasd yo'nalishi va qalbakilashtirish xususiyati bilan farq qiladi. Bunda pul belgisini yoki chet el valyutasini qalbakilashtirish ularni pul muomalasiga kiritish maqsadida amalga oshiriladi. Qimmatli qog'ozlarni qalbakilashtirish yoki imitatsiya qilish bilan bog'liq firibgarlikda esa qasd alohida shaxsni aldash va mulkiy foyda olishga qaratilgan bo'ladi. Shaxsning jinoyat obyekti haqida noto'g'ri tasavvurga ega bo'lishi ham kvalifikatsiyalovchi ahamiyatga ega. Buni yuqoridagi misol asosida ko'rib chiqamiz. Yuqori sifatli qalbaki pullarning sotilishi, sotuvchi tomonidan xatoga yo'l qo'yilib, ochiqdan ochiq qalbaki pul sifatida qabul qilinishi firibgarlikdan dalolat beradi. Sotuvchi tomonidan yanglishib yuqori sifatli qalbaki pul sifatida qabul qilingan oshkora qalbaki pulni sotish esa qalbaki pulni tayyorlashga, sotishga, shu jumladan, uni muvaffaqiyatli sotishga suiqasdni tashkil qiladi. Jinoyat obyekti – jinoiy tajovuz qaratilgan va shu tajovuz orqali unga zarar yetkazilishi mumkin bo'lgan ijtimoiy munosabatlar hisoblanadi. Ijtimoiy munosabatlar insonlar o'rtasida ularning hayotiy faoliyati jarayonida vujudga keladigan aloqalardir. Ijtimoiy munosabatlar jamiyatning mavjudligi jarayonida shakllanib boradi. Ular qonun tufayli, jumladan, jinoyat qonuni tufayli yuzaga kelmaydi, ammo qonun ularning rivojlanishi, shakllanishi va shaxs, jamiyat va davlat manfaatlari bilan mosligini mustahkamlashga sabab bo'lishi kabi holatlar mavjud¹⁶.

Shunday qilib, xulosa qilish mumkinki, jinoyat tarkibi elementlarini, ya'ni jinoyat obyektini to'g'ri aniqlash odil sudlovni amalga oshirish va adolatli jazo tayinlash mezoni hisoblanadi.

---

¹⁶ Jinoyat huquqi.Umumiy qism.Oliy o'quv yurtlari uchun darslik./M.Usmonaliyev,-T., B.21

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

I. Rahbariy adabiyotlar

1.1. 2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2019-yil uchun mo'ljallangan eng muhim ustuvor vazifalar haqidagi Oliy Majlisga Murojaatnomasi. // www.uza.uz

1.2. Shavkat Mirziyoev Konstitutsiyamiz qabul qilinganining 27 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi ma'ruzasi. Xalq so'zi. 2019 yil 8 dekabrda 254-soni

1.3. Mirziyoev SH.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik - har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. – T.: «O'zbekiston» NMIU, 2017.

II. Normativ-huquqiy hujjatlar

2.1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. (2023 yil) // www.lex.uz

2.2. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi (2024 yil 10 maygacha bo'lgan o'zgartish va qo'shimchalar bilan. lex.uz) // www.lex.uz

2.3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-son Farmoni // O'zbekiston Respublikasi qonunchilik ma'lumotlar milliy bazasi, 21.04.2022 y., 06/22/113/0330-son // <https://lex.uz/docs/5841063>

2.4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 14-maydagi PQ-3723-son "Jinoyat va jinoyat-protsessual qonunchiligi tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori // Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, <https://lex.uz/docs/3735818>. 2018 yil 14 may., PQ-3723-son.

2.5. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumi qarorlari to'plami: 1991-2006. N.Z.Toshmatovning umumiy tahriri ostida. – Toshkent: O'qituvchi, 2007. – B. 236.

2.6. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining 2004-yil 24-sentyabrdagi 13-sonli "Qasddan odam o'ldirishga oid ishlar bo'yicha sud amaliyoti to'g'risida"gi qarori

2.7. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining "Firibgarlikka oid ishlar bo'yicha sud amaliyoti to'g'risida"gi 2017-yil 11-oktyabrdagi 35-sonli qarori

2.8. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining "Valyuta qimmatliklarini qonunga xilof ravishda olish yoki o'tkazish to'g'risidagi ishlar bo'yicha sud amaliyoti to'g'risida" 2000-yil 28-apreldagi 8-son qarori

III. Ilmiy adabiyotlar

3.1. Jinoyat huquqi. Maxsus qism: Darslik. Qayta ishlangan va to'ldirilgan ikkinchi nashri / Sh.T. Ikramov, R.Kabulov, A.Otajonov va boshq; Mas'ul muharrir Sh.T. Ikramov. – T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2016. – 1098 b.

3.2. Jinoyat huquqi. Umumiy qism: Darslik (To'ldirilgan va qayta ishlangan ikkinchi nashri) / R. Kabulov, A. A. Otajonov va boshq. – T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2012. – 482 b.

3.3. Rustambayev M.X. O'zbekiston Respublikasi jinoyat huquqi kursi. Tom 1. Jinoyat haqida ta'limot. Darslik. 2-nashr, to'ldirilgan va qayta ishlangan – T.: O'zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi Harbiy-texnik instituti, 2018. – 441 b.

3.4. Rustambayev M.X. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksiga sharhlar. Umumiy qism / M.Rustambayev. – Tashkent: Adolat nashriyoti, 2021. – 608 b.

3.5. Андреева Л.И. Квалификация убийств, совершенных при отягчающих обстоятельствах. — СПб., 1998. — 175 с.

3.6. Блиндер Б.А., Закутский С.Г. Уголовное право Узбекской ССР. Особенная часть. – Т.: «Ўқитувчи», 1985. – 89 с.

3.7. Боровиков В.Б. Уголовное право. Общая и особенная части. Практикум: учеб. пособие. – М.: Юрайт, 2019. – 185 с

3.8. Ветрова Н. И. Уголовное право. Общая часть - М.: 1997. – 145 с.

3.9. Владимиров Л.Е. Учение об уголовных доказательствах. – СПб., Тула, 2010. – С. 180-181.(Режим доступа: <https://www.twirpx.com/file/880292/> от 20 мая 2020 года)

3.10. Гальченко Ф., Матышевский П., Яценко С. Квалификация хулиганства. – М., 2012. – С. 8–9.

3.11. Гаухман Л. Д. Квалификация преступлений: закон, теория, практика. - М.: АО«Центр Юри- нфоР», 2014.- 316 с

3.12. Загородников Н.И. Объект преступления: от идеологизации содержания к естественному понятию // проблемы уголовной политики и уголовного права: Межвуз.сб. науч. тр.: - М.: МВШМ МВД РФ, 1994.;

3.13. Галахов А. В. Преступления против правосудия– М.: 2005. – 267 с.

3.14. Гельфер М.А. Научные труды в области немецкого и российского уголовного права: Некоторые вопросы общего учения об объекте преступления в советском уголовном праве // Учен. зап. ВЮЗИ. Вып. 7. – М.: 1959. – 55 с.

3.15. Глистин В.К. Проблема уголовно-правовой охраны общественных отношений (объект и квалификация преступлений). - Л.: Изд-во Ленинградского ун-та, 1979. – 85 с.

3.16. Кадыров М.М. Уголовное право Республики Узбекистан. – Ташкент, Адолат, 1997. – С.261.;

3.17. Каиржанов Е. Интересы трудящихся и уголовный закон. – Алма-Ата, 2013. – 180 с.

3.18. Караев Т.Э. Повторность преступлений. – М., 2013.; Красиков Ю.А. Множественность преступлений (понятие, виды, наказуемость). – М., 2018.

3.19. Карпец И.И. Международная преступность.-М., 2008.-С.104.

3.20. Кириченко В.Ф. Значение ошибки по уголовному праву. – М., 2012. – С. 19–38.

3.21. Клепицкий И.А. Недвижимость как предмет хищения и вымогательства. – М., 2010. – С. 16.

3.22. Ковалев М.И., Козаченко И.Я., Новоселов Г.П. Классификация объектов преступления // Правоведение. – 2017. - №2. – С. 71.

3.23. Кожевников М., Лаговлер Л. Должностные преступления и борьба с ними. –М.: Юрид. лит., 1925. – С. 17.

3.24. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодексига шарҳ (Қайта ишланган ва тўлдирилган иккинчи нашр. 2016 йил 1 ноябргача бўлган ўзгариш ва қўшимчалар билан) Умумий қисм / М. Рустамбоев. – Т.: Адолат, 2016 . – 608 б.